

Czajka, Michał

"Pebiscyt na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 roku. Wybór źródeł", wyd. Piotr Stawecki, Wojciech Wrzesiński, Olsztyn 1986 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 78/2, 351-352

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Marek Czapliński. *Biurokracja niemieckiego imperium kolonialnego. Charakterystykę urzędników kolonialnych*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1985, s. 304.

Wykorzystanie obfitych archiwaliów (m.in. zespoły Reichskolonialamt z Zentrales Staatsarchiv w Poczdamie, Reichsmarine z Bundesarchiv-Militärarchiv we Fryburgu, akta niemieckiej służby zagranicznej z Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes w Bonn oraz szereg rękopiśmiennych spuścizn polityków i kolonizatorów) pozwoliło autorowi nie tylko na zapowiedzianą w tytule charakterystykę urzędników lecz również na przesłedzenie głównych kierunków niemieckiej polityki kolonialnej na przełomie XIX i XX w. W swej pracy, pionierskiej nie tylko w polskiej historiografii, M. Czapliński omawia organizację i funkcjonowanie niemieckiego aparatu administracyjnego w Afryce i na wyspach Oceanu Spokojnego. Zasygnalizowano też mechanizmy selekcji, choć polski czytelnik chętnie dowiedziałby się nieco więcej na ten temat. W drugiej części książki autor zajmuje się pochodzeniem, wykształceniem i przygotowaniem zawodowym urzędników. Przedstawiając ich sytuację w koloniach niemieckich uwzględnia liczebność, zakres władzy, czas służby, dzieje karier itd. Około 2/3 objętości pracy poświęcono refleksjom na temat poglądów i stanu świadomości owych funkcjonariuszy: scharakteryzowano ich postawy wobec ludności tubylczej, system wartości, więzi grupowe. Na uwagę zasługuje rozdział VII, w którym M. Czapliński wyodrębnia typy osobowości urzędników kolonialnych, wyróżniając wśród nich podróżników-awanturników, zwierzchników-formalistów, żołdaków, eksploatatorów, ludzi interesu, typowych biurokratów oraz rasistów.

Zdaniem autora powszechnie występującymi cechami kolonizatorów były: arogancja i pewność siebie, schematyczne myślenie, chęć kształtowania rzeczywistości przy pomocy nakazów i zakazów, przeświadczenie o wyższości rasy białej. Ukształtowały się one pod wpływem tradycji przywiezionych z Rzeszy oraz wzorów pochodzących z lat podboju krajów afrykańskich. Jak się zdaje decydowała jednak pozycja jaką zajmowali kolonizatorzy wobec tubylców: nader szeroka, słabo kontrolowana władza często prowadziła do demoralizacji jej wykonawców. Dyskusyjne też, w jakim stopniu wykorzystywano doświadczenia Brytyjczyków czy Francuzów. Oczywiście poszerzenie i tak bardzo obszernej problematyki niniejszej książki (także np. o kwestie osadnictwa czy stosunku opinii publicznej w Rzeszy do spraw kolonialnych) wymagałoby zmiany jej koncepcji i naruszałoby przyjętą, bardzo logiczną konstrukcję. Należy jednak sądzić, że autor, który zadał sobie trud opanowania tak znacznej i słabo rozpoznanej bazy źródłowej, powróci do tych spraw w dalszych badaniach.

Praca napisana jest potocznie, ładnym językiem i stylem. Tekst uzupełniają tabele, indeks nazwisk i streszczenie w języku niemieckim.

A. S.

Plebiscyty na Warmii, Mazurach i Powiślu w 1920 roku. Wybór źródeł, wydali Piotr Stawecki, Wojciech Wrzesiński. „Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie” nr 95, Olsztyn 1986, s. 584.

Decyzja o rozstrzygnięciu losów południowej części Prus Wschodnich (a także Powiśla, stanowiącego część Prus Zachodnich) w drodze plebiscytu zapadła na konferencji pokojowej w Paryżu. Od 16 czerwca 1919 (data ogłoszenia decyzji tzw. komisji Cambona o plebiscycie na Warmii i Mazurach) rozpoczyna się zażarta walka propagandowa o głosy Warmiaków i Mazurów, trwająca do dnia głosowania (11 lipca 1920). Wybór źródeł opracowany przez P. Staweckiego i W. Wrzesińskiego (autora studium o plebiscytach na Mazurach, Warmii i Powiślu) zawiera obszerną dokumentację wydarzeń tego okresu

(na 325 zawartych w książce dokumentów okresu tego dotyczy 282), pozostałe datowane są od października 1918 do stycznia 1921. Autorzy wykorzystali przede wszystkim akta Biura Plebiscytowego Warmii i Mazur znajdujące się w Centralnym Archiwum Wojskowym (z tego i z innych zespołów CAW zaczerpnięto 177 dokumentów), 43 dokumenty pochodzą z Archiwum Akt Nowych, 23 — z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Bydgoszczy. W mniejszym zakresie skorzystano z zasobów Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, Biblioteki Ossolineum, Instytutu im. J. Piłsudskiego w Nowym Jorku oraz Deutsches Zentralarchiv w Merseburgu, a także z własnych zbiorów olsztyńskiego Ośrodka Badań Naukowych. Ponadto zamieszczono w zbiorze 25 artykułów prasowych i 4 wyjątki ze stenogramów sejmowych. Autorzy wyboru koncentrują się na działalności strony polskiej, zdając sobie sprawę, że dla udokumentowania działań niemieckich niezbędna byłaby bardziej wnikliwa kwerenda w archiwach niemieckich. Znakomita większość dokumentów to teksty polskojęzyczne (niemieckich jest 25, francuskich 4, angielski 1). Wszystkie teksty archiwalne, z wyjątkiem trzech, publikowane są po raz pierwszy. W aneksie autorzy zamieścili szereg rozporządzeń Komisji Międzysojuszniczej sprawującej kontrolę nad terenem plebiscytowym, zawierających między innymi regulamin plebiscytu. Książka zaopatrzona została w indeksy: nazwisk, nazw geograficznych oraz organizacji i instytucji, a także w kalendarium wydarzeń i słowniczek ważniejszych organizacji i instytucji występujących w omawianych dokumentach.

M. Cz.

Zapiski opracowali: Michał Czajka (M. Cz.), Halina Górską (H. G.), Małgorzata Karpińska (M.K.), Rafał Karpiński, (R.K.), Michał Kopezyński (M.Kop.), Andrzej Szware (A.S.).